

ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІМ (на прикладі призначення покарання за крадіжку без обтяжуючих ознак)

О. ОБОДОВСЬКИЙ
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Реакція держави на злочинне діяння може виражатися у різних формах, однією з яких є визнання особи винною у вчиненні злочину та призначення цій особі покарання. Питанням, що виникають при призначенні покарання, у Кримінальному кодексі України (далі — КК України) приділено чимало уваги. Зокрема, у Загальній частині Кодексу виділений окремий розділ, який так і називається: «Призначення покарання». Крім того, при призначенні покарання потрібно враховувати ще й положення, закріплені в інших розділах Загальної частини КК України, наприклад, у розділі X («Покарання та його види») і в розділі XV («Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх»).

Велика кількість статей, у яких даються відповіді на низку питань, що виникають при призначенні винному покарання, створює враження повноти законодавчого регулювання відповідної діяльності. Це враження складається зовсім небезпідставно. Водночас твердження про повноту законодавчого регулювання питань призначення покарання є й певним перебільшенням: не завжди питання, що постають при

цьому, можна вирішити однозначно. Таку ситуацію найкраще було б розглянути на конкретному прикладі, показавши практичне значення відповідних теоретичних розробок.

Одне з тестових запитань для кваліфікаційного оцінювання кандидатів на посаду судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду було сформульовано так: «16-річний громадянин І. вчинив крадіжку (ч. 1 ст. 185 КК). Санкція цієї статті передбачає покарання у виді штрафу від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадських робіт на строк від 80 до 240 годин, або виправних робіт на строк до 2 років, або арешту на строк до 6 місяців, або позбавлення волі на строк до 3 років. Визначте, які з передбачених у санкції покарань і в яких межах суд може призначити неповнолітньому І. за умови, що він працює і має власне майно і дохід» [1, 1].

1. Оскільки неповнолітній І. має власне майно і дохід, то йому може бути призначене покарання у виді штрафу (ч. 1 ст. 99 КК України). Розмір штрафу для неповнолітнього встановлюється судом у межах до п'ятисот

неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі — НМДГ) (ч. 2 ст. 99 КК України). Областю спільних значень для множини «до п'ятисот» і множини «від п'ятдесяти до ста» є множина «від п'ятдесяти до ста». Тому неповнолітньому І. покарання у виді штрафу може бути призначене в розмірі від п'ятдесяти до ста НМДГ.

2. Неповнолітній І. досяг шістнадцятирічного віку. Отже, йому може бути призначене покарання у виді громадських робіт (ч. 1 ст. 100 КК України). Крім того, І. працює, тому йому може бути призначене покарання у виді виправних робіт (ч. 2 ст. 57, ч. 2 ст. 100 КК України). Неповнолітньому покарання у виді громадських робіт може бути призначене на строк від тридцяти до ста двадцяти годин (ч. 1 ст. 100 КК України), а покарання у виді виправних робіт — на строк від двох місяців до одного року (ч. 2 ст. 100 КК України). Областю спільних значень для множини «від тридцяти до ста двадцяти» і множини «від вісімдесяти до двохсот сорока» є множина «від вісімдесяти до ста двадцяти» (годин). Для покарання у виді виправних робіт у санкції ч. 1 ст. 185 КК України визначена лише верхня межа строку — два роки. Але неповнолітньому виправні роботи можуть бути призначені на строк щонайбільше один рік. Оскільки нижня межа строку покарання у виді виправних робіт у санкції не встановлена, вона має визначатися відповідно до положень Загальної частини КК України. Для неповнолітнього така межа встановлена у ч. 2 ст. 100 КК України. Тому І. покарання у виді громадських робіт може бути призначене на строк від вісімдесяти до ста двадцяти годин, а покарання у виді виправних робіт — на строк від двох місяців до одного року.

3. Шістнадцятирічному І. може бути призначене покарання у виді арешту (ч. 3 ст. 60, ст. 101 КК України). Неповнолітнім арешт призначається на строк від п'ятнадцяти до сорока п'яти

днів (ст. 101 КК України). Так само, як і для покарання у виді виправних робіт, для арешту в санкції ч. 1 ст. 185 КК України встановлено лише верхню межу строку покарання, а саме: «до шести місяців». Але тривалість арешту для неповнолітнього може становити щонайбільше сорок п'ять днів. Мінімальний строк покарання у виді арешту в санкції ч. 1 ст. 185 КК України не встановлений. Тому він має визначатися на основі інших положень Кодексу. Відповідно до ст. 101 КК України для неповнолітнього такий строк становить п'ятнадцять днів. Отже, шістнадцятирічному І. покарання у виді арешту може бути призначене на строк від п'ятнадцяти до сорока п'яти днів.

4. Покарання у виді позбавлення волі на певний строк не може бути призначене неповнолітньому, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості (ч. 2 ст. 102 КК України). Злочин, вчинений неповнолітнім І., не належить до злочинів невеликої тяжкості (є злочином середньої тяжкості). Тому І. може бути призначене покарання у виді позбавлення волі.

За злочин середньої тяжкості покарання у виді позбавлення волі призначається неповнолітньому на строк не більше чотирьох років (п. 2 ч. 3 ст. 102 КК України). При цьому мінімальний строк позбавлення волі для неповнолітнього становить шість місяців (ч. 1 ст. 102 КК України).

У санкції ч. 1 ст. 185 КК України щодо покарання у виді позбавлення волі сказано «на строк до трьох років». Інакше кажучи, в санкції частини статті нижня межа для цього виду покарання не встановлена, а верхня межа є меншою, ніж максимальний строк, на який неповнолітньому може бути призначене позбавлення волі за вчинення злочину середньої тяжкості. Отже, шістнадцятирічному І. покарання у виді позбавлення волі може бути призначене на строк від шести місяців до трьох років.

Таким чином, будь-яке з покарань, передбачених у санкції ч. 1 ст. 185 КК України, може бути призначене неповнолітньому І. Ці покарання можуть бути призначені в межах: штраф — від п'ятдесяти до ста НМДГ, громадські роботи — від вісімдесяти до ста двадцяти годин, виправні роботи — від двох місяців до одного року, арешт — від п'ятнадцяти до сорока п'яти діб, позбавлення волі — від шести місяців до трьох років. Можливо, саме така відповідь зараховувалася кандидатам на посаду судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду як правильна.

Межі, в яких визначається розмір (строк) покарання, сформульовані в санкції ч. 1 ст. 185 КК України по-різному, а саме: для штрафу і громадських робіт у санкції названі як нижня межа, так і верхня, а для виправних робіт, арешту і позбавлення волі — тільки верхня межа. При цьому нижня межа і для штрафу, і для громадських робіт є вищою, ніж мінімальний розмір штрафу та мінімальний строк громадських робіт, встановлені у ч. 2 ст. 53 та ч. 2 ст. 56 КК України відповідно. Крім того, визначені в санкції ч. 1 ст. 185 КК України максимальні строки, на які повнолітнім можуть бути призначені громадські роботи, виправні роботи й арешт, збігаються із максимальними строками цих видів покарань, що встановлені у Загальній частині КК України (ч. 2 ст. 56, ч. 1 ст. 57, ч. 1 ст. 60 відповідно). Навпаки, для штрафу і позбавлення волі ці межі не збігаються.

У Загальній частині КК України покарання, які можуть бути призначені неповнолітнім, закріплені як окремі різновиди того чи іншого покарання, що застосовується до повнолітніх. На це, зокрема, орієнтує назва розділу XV Загальної частини КК України («Особливості... покарання неповнолітніх»), а також «згадки» про неповнолітніх у низці статей розділу X «Покарання та його види» (ч. 2 ст. 57,

ч. 3 ст. 60, ч. 3 ст. 61, ч. 2 ст. 64 КК України). І такий підхід до караності діянь неповнолітніх узгоджується із логікою побудови санкцій статей (санкцій частин статей) Особливої частини КК України, згідно з якою в санкціях передбачені покарання, що застосовуються до повнолітніх, а в разі вчинення злочину неповнолітнім розміри (строки) покарання мають бути «скориговані» відповідно до положень розділу XV Загальної частини КК України. Але тоді виникають ситуації, для однозначного вирішення яких Кодекс не завжди пропонує відповідні інструменти.

Завдання про призначення покарання шістнадцятирічному І. було розв'язано, виходячи з буквального розуміння положень КК України. Але такий підхід в окремих випадках виявляється несправедливим.

1. Коли йшлося про мінімальні межі покарань у виді виправних робіт, арешту й позбавлення волі, наголошувалося на тому, що для цих покарань у санкції ч. 1 ст. 185 КК України передбачена тільки верхня межа. Нижня межа для цих покарань насправді теж «присутня» у санкції, але визначена вона у відповідних статтях розділу X Загальної частини КК України. І тому слова із санкції «виправними роботами на строк до двох років» потрібно розуміти як «виправними роботами на строк **від шести місяців** до двох років». Так само й для арешту: «на строк до шести місяців» — «на строк **від одного** до шести місяців» і позбавлення волі: «на строк до трьох років» — «на строк **від одного** до трьох років». Так мали б тлумачитися формулювання санкції у випадку вчинення злочину повнолітнім, а для неповнолітнього відповідні мінімальні межі замінюємо мінімальними межами, закріпленими в статтях розділу XV Загальної частини КК України.

Зазначена вище заміна зрозуміла: для того й існують у КК України окремі (самостійні) положення про межі, в яких призначається той чи інший вид

покарання неповнолітньому, щоб більш м'яко відреагувати на вчинення злочинного діяння особою, яка не досягла вісімнадцятирічного віку. Водночас щодо покарання у виді штрафу і громадських робіт **такого пом'якшення** для неповнолітнього І. **не відбулося**: нижня межа зазначених покарань для І. була визначена так само, як визначалася б вона для повнолітньої особи. Це пов'язано насамперед із тим, що нижня межа для цих видів покарань прямо названа в санкції і, крім того, з тим, що мінімальний розмір штрафу та мінімальний строк громадських робіт, встановлені в санкції, не збігаються з найменшими розміром і строком, у якому (на який) відповідно до положень розділу Х Загальної частини КК України штраф та громадські роботи можуть бути призначені повнолітнім особам.

Отже, наявність (для одних покарань) та відсутність (для інших) у санкції ч. 1 ст. 185 КК України вказівки на мінімальний розмір (строк), у якому (на який) має призначатися те чи інше покарання, призвели до того, що підходи, застосовані для визначення мінімальних меж штрафу і громадських робіт, з одного боку, та виправних робіт, арешту і позбавлення волі, з другого боку, у випадку призначення цих покарань неповнолітньому виявилися різними. Водночас методологія обґрунтування рішення про призначення покарання не може залежати від того, який саме вид покарання призначається винному.

Зазначена методологія буде однаковою, якщо виходити з того, що для кожного покарання, передбаченого в санкції ч. 1 ст. 185 КК України, мінімальною для неповнолітнього є та межа, яка «мається на увазі» (з урахуванням положень розділу Х Загальної частини КК України), а відтак збігається з мінімальними розміром та строками покарань повнолітніх осіб. Проте таке рішення **«урівнює»** неповнолітніх із повнолітніми (принаймні щодо міні-

мальних меж покарання) і тому **суперечить** ідеї пом'якшення кримінальної відповідальності неповнолітніх (про таку ідею прямо було сказано в обґрунтуванні рішення про відхилення пропозиції щодо виключення з ч. 1 ст. 96 проекту КК України, прийнятого в першому читанні, першого речення, в якому максимальна тривалість позбавлення волі для неповнолітніх визначалась як десять років (пропозиція 490) [2]).

Запропоноване рішення не узгоджується і з положеннями КК України, якими встановлені більш короткі мінімальні строки покарань, що застосовуються до осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, порівняно з відповідними строками покарань повнолітніх осіб: якщо навіть у тих випадках, коли в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України не передбачено мінімального строку, на який певний вид покарання може бути призначений (повнолітньому), при призначенні цього покарання неповнолітній особі виходити з мінімальних меж, що «маються на увазі» для повнолітніх, то тоді положення розділу XV Загальної частини КК України, якими закріплені менш тривалі мінімальні строки покарань осіб, що не досягли вісімнадцятирічного віку, перестають «працювати» і тому перетворюються на не більше, ніж гарну декларацію, яка не має ніякого практичного призначення. Однак кожне положення було введене в текст Кодексу **не випадково, а з певною метою**, а тому не може (принаймні не повинно) бути зайвим чи мати декларативний характер.

Справедливим і таким, що узгоджується з логікою побудови КК України, буде лише такий підхід, за якого для неповнолітніх, що вчинили крадіжку без обтяжуючих ознак, нижня межа покарань у виді виправних робіт, арешту й позбавлення волі визначатиметься відповідно до положень розділу XV Загальної частини КК України, і,

крім того, мінімальні межі покарань у виді штрафу та громадських робіт будуть меншими, ніж для повнолітніх, що вчинили той самий злочин.

2. Мінімальний розмір штрафу становить тридцять НМДГ (ч. 2 ст. 53 КК України) — це загальне положення. А в спеціальній статті для неповнолітніх (ч. 2 ст. 99 КК України) закріплено, що розмір штрафу, в тому числі за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі НМДГ, встановлюється судом у межах до п'ятисот НМДГ. Так визначено в чинній (яка є другою) редакції ч. 2 ст. 99 КК України. Водночас, коли ст. 99 КК України діяла в першій редакції і в ній не було вказівки на «в тому числі...», нижню межу покарання у виді штрафу для неповнолітніх пропонували визначати на рівні тридцяти НМДГ. Така позиція була висловлена, зокрема, в абзаці другому п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» [3]. Такого ж погляду дотримувався В. Попрас [4, 14].

Щоправда, були й інші позиції з цього приводу. Зокрема, Н. Юзікова зазначає, що «у судовій практиці трапляється неоднозначне тлумачення питання мінімального розміру штрафу (в разі застосування такого покарання до неповнолітніх. — О. О.)», і наводить приклади призначення штрафу в розмірі, меншому, ніж тридцять НМДГ [5, 688–689]. Дослідниця наводить також і позицію Пленуму Верховного Суду України з цього питання, висловлену в згаданій вище постанові, вказуючи, що Постанова зорієнтована на «усунення розбіжностей при призначенні судом мінімального розміру штрафу для неповнолітнього» [5, 689].

Однак таке розуміння першої і чинної редакцій ч. 2 ст. 99 КК України, за якого найменший можливий розмір штрафу для неповнолітнього визна-

чається як тридцять НМДГ, не можна назвати бездоганим. З одного боку, й справді, в ч. 2 ст. 99 КК України (як у першій редакції, так і в чинній) мінімальний розмір штрафу не визначений («...в межах до п'ятисот») і тому має встановлюватися відповідно до ч. 2 ст. 53 КК України, а отже, дорівнюватиме тридцятьом НМДГ.

З другого боку, не можна ігнорувати того факту, що для інших покарань (крім позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю) у розділі XV Загальної частини КК України прямо названі їх мінімальні межі, які є набагато нижчими, ніж для відповідних покарань повнолітніх осіб. На цьому тлі нелогічним був би підхід до визначення мінімального розміру штрафу для неповнолітніх на такому самому рівні, що й для повнолітніх. І ця нелогічність стає ще більш очевидною, якщо врахувати, що максимальний розмір штрафу для неповнолітніх у КК України є значно нижчим, ніж для осіб, що вчинили злочин у віці понад вісімнадцять років (так само, як і для інших покарань, що можуть призначатися неповнолітнім). Отже, законодавчий крок щодо більш м'якої реакції держави на злочинні діяння неповнолітніх буде **послідовним** лише за такого розуміння ч. 2 ст. 99 КК України, за якого розмір штрафу для неповнолітніх визначатиметься безвідносно до (мінімальної) величини, що становить тридцять НМДГ.

Крім того, Законом від 15 листопада 2011 р. [6] ч. 2 ст. 99 КК України було викладено в новій редакції, у якій збережено вказівку на «в межах до п'ятисот». І цим неначе ще раз була підтверджена **невипадковість пропуску** в ст. 99 КК України застереження про те, що мінімальний розмір штрафу для неповнолітніх має становити саме тридцять НМДГ.

У будь-якому випадку позиція, відповідно до якої мінімальний розмір штрафу для неповнолітніх має визна-

чатися на основі ч. 2 ст. 53 КК України, є не краще обґрунтованою, ніж позиція про неможливість застосувати в цій ситуації зазначене положення ст. 53 КК України. І якщо однією із загальних засад (принципів) кримінального провадження є презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини (п. 10 ч. 1 ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України)), що, зокрема, означає тлумачення усіх сумнівів щодо доведеності вини особи на користь такої особи (ч. 3 ст. 62 Конституції України, ч. 4 ст. 17 КПК України), а одним із принципів кримінально-правової кваліфікації є принцип вирішення спірних питань на користь особи, дії якої кваліфікуються [7, 21, 23; 8, 81, 95–97], то одним із принципів призначення покарання мав би бути принцип вирішення спірних при призначенні покарання питань на користь особи, якій це покарання призначається. Інша справа, **наскільки адекватним є в сучасних умовах** розмір штрафу, що становить один, два, п'ять чи десять НМДГ. Але ж те саме можна сказати і про штраф розміром тридцять, сорок, п'ятдесят чи навіть сто НМДГ (О. Кузембаєв обґрунтував, що мінімальний розмір штрафу станом на 2016 р. має становити не п'ятсот десять гривень (тридцять НМДГ), а близько восьми тисяч (7 933,56) гривень [9, 153]).

«При призначенні покарання у виді штрафу в розмірі, передбаченому санкцією статті <...> Особливої частини КК, цей розмір визначається в певній кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян <...> із визначенням його у грошовій сумі...», — такий висновок щодо особливостей визначення розміру штрафу сформулював Верховний Суд України [10, 4–5]. Причому йдеться про певну кількість «повних» НМДГ. Тому мінімальний розмір штрафу для неповнолітнього мав би становити один НМДГ.

3. Питання про те, як саме має бути визначена мінімальна межа покарання

у виді штрафу чи громадських робіт у випадку призначення цих покарань неповнолітньому, що вчинив крадіжку без обтяжуючих ознак, можна вирішити по-різному. Так, можна виходити із того, що встановлений у санкції ч. 1 ст. 185 КК України мінімальний розмір штрафу (для повнолітніх) на двадцять НМДГ перевищує найменший можливий розмір штрафу як виду покарання (ч. 2 ст. 53 КК України), а для громадських робіт — з того, що їх мінімальний строк, встановлений у санкції, на двадцять годин перевищує найменший строк, на який може призначатися це покарання (ч. 2 ст. 56 КК України). На ці величини можна було б збільшити мінімальний розмір штрафу і мінімальний строк громадських робіт, що встановлені для неповнолітніх. Тоді неповнолітнім за вчинення крадіжки без обтяжуючих ознак штраф мав би призначатися у розмірі щонайменше двадцять один НМДГ, а громадські роботи — на строк не менше п'ятдесяти годин.

Але можливий також інший — кращий — підхід, а саме: підхід **пропорційний**. Він дозволяє «плавно» співвідносити передбачені в санкції розмір штрафу та строки інших видів покарань, у якому (на які) ці покарання можуть бути призначені повнолітнім, із розміром і строками покарань осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку (з урахуванням при цьому положень Загальної частини КК України, якими визначені (мінімальні та максимальні) межі, у яких певний вид покарання може бути призначений повнолітнім особам і неповнолітнім). Тоді мінімальний розмір штрафу для неповнолітнього за злочин, передбачений ч. 1 ст. 185 КК України, має так відноситися до одиниці, як п'ятдесят до тридцяти. Для громадських робіт: мінімальний строк громадських робіт має так відноситися до тридцяти, як вісімдесят до шістдесяти. Штраф не можна призначити у розмірі 1,67 НМДГ. Більш сприятливим для винного буде розмір штрафу, що

становитиме один НМДГ (а не два). Тому шістнадцятирічному І. за вчинений злочин штраф може бути призначений у розмірі щонайменше один НМДГ. Мінімальна тривалість громадських робіт мала б становити сорок годин.

4. Для покарань у виді громадських робіт, виправних робіт та арешту максимальні строки, встановлені в санкції ч. 1 ст. 185 КК України, збігаються із максимальними строками для цих видів покарань, визначених, відповідно, у ч. 2 ст. 56, ч. 1 ст. 57 і ч. 1 ст. 60 КК України. Для осіб, що на час вчинення злочину не досягли вісімнадцятирічного віку, такі максимальні строки замінюються максимальними строками, на які зазначені покарання можуть бути призначені неповнолітнім.

Для штрафу і позбавлення волі максимальні межі, визначені в санкції, є меншими (нижчими), ніж передбачені у ч. 2 ст. 99 і п. 2 ч. 3 ст. 102 КК України максимальні межі даних покарань для неповнолітніх. Це призводить до того, що найбільший розмір штрафу, так само, як і найбільший строк позбавлення волі, які можуть бути призначені неповнолітньому за вчинення крадіжки без обтяжуючих ознак, нічим не відрізняються від відповідних меж зазначених покарань для повнолітніх осіб, які вчинили той самий злочин. Отже, про реалізацію згаданої вище ідеї пом'якшення кримінальної відповідальності неповнолітніх у цій ситуації говорити не доводиться.

Якщо КК України побудований на засадах більш м'якого ставлення до неповнолітніх порівняно зі ставленням до повнолітніх, що вчинили такі ж злочинні діяння, то ці засади мають бути наскрізними і пронизувати усю матерію закону про кримінальну відповідальність. Тому зменшення суворості (максимальних меж) має стосуватися не тільки покарань у виді громадських робіт, виправних робіт та арешту, а й штрафу і позбавлення волі. Такий підхід порівняно нескладно реалізувати

для покарання у виді позбавлення волі, але досить складно для штрафу.

Злочин, передбачений у ч. 1 ст. 185 КК України, є злочином середньої тяжкості (ч. 3 ст. 12 КК України). За вчинення злочину такої тяжкості покарання у виді позбавлення волі може бути призначене тривалістю щонайбільше п'ять років. Але максимум санкції ч. 1 ст. 185 КК України — три роки. Неповнолітнім за вчинення злочину середньої тяжкості покарання у виді позбавлення волі може бути призначене тривалістю щонайбільше чотири роки. Отже, максимальна тривалість покарання у виді позбавлення волі за вчинення неповнолітнім злочину, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК України, має так відноситися до чотирьох, як три до п'яти. Тому за злочин, про який йдеться, 16-річному І. покарання у виді позбавлення волі може бути призначене на строк 2,4 року (два роки і 4,8 місяця). Якщо виходити з мінімальної тривалості місяця (а саме такий варіант буде найсприятливішим для винного), то $0,8 \text{ місяця} = 0,8 \times 28 \text{ (днів у місяці)} = 22,4 \text{ дні (22 дні)}$.

КК України обчислення строку покарання у днях допускає як виняток (ст. 73). Але таке обчислення все ж можливе, а тому Кодексу не суперечить (хоча розглянута вище ситуація у ст. 73 КК України прямо й не названа). Отже, неповнолітньому за крадіжку (ч. 1 ст. 185 КК України) покарання у виді позбавлення волі може бути призначене на строк щонайбільше два роки, чотири місяці і двадцять два дні.

Максимальний розмір штрафу для неповнолітнього, що вчинив злочин, передбачений у ч. 1 ст. 185 КК України, не можна визначити, застосувавши ту саму логіку (зазначений розмір має так відноситися до п'ятисот, як сто відноситься до п'ятдесяти тисяч. Тоді розмір, який визначаємо, становитиме один НМДГ). Ця ситуація пов'язана з тим, що після того, як ст. 53 КК України Законом від 15 листопада

2011 р. [6] була викладена в новій редакції, співвідношення максимального розміру штрафу для неповнолітнього і «загального» максимального розміру штрафу для повнолітньої особи значно змінилося (з 500:1 000 або 1:2 до 500:50 000 або 1:100). Але за умови збереження співвідношення 1:2 найбільший можливий розмір штрафу для неповнолітніх за крадіжку без обтяжуючих ознак обчислити було б нескладно, і цей розмір становив би п'ятдесят НМДГ.

Причини встановлення у ч. 2 ст. 99 КК України обмеження максимального розміру штрафу для неповнолітніх в основному зрозумілі, так само як можна зрозуміти і причини, з яких максимальний розмір штрафу для повнолітніх був збільшений з однієї тисячі до п'ятдесяти тисяч (НМДГ). Проте такі зміни у ст. 53 КК України були внесені у зв'язку зі змінами підходів до караності не усіх злочинів, а лише злочинів у сфері господарської діяльності. Тому й найбільші розміри штрафу в Загальній частині КК України **мали б визначатися диференційовано** (окремо для злочинів у сфері господарської діяльності й окремо для інших злочинів). Зараз же в основу обґрунтування розміру штрафу для неповнолітнього можна покласти достатньо чітко проведене в КК України розмежування штрафу на два види: штраф у розмірі, що не перевищує три тисячі НМДГ, та штраф у розмірі понад три тисячі НМДГ. Тоді для злочинів, які караються штрафом у розмірі, що не перевищує три тисячі НМДГ, слід виходити зі співвідношення максимального розміру штрафу для неповнолітнього до максимального розміру штрафу для повнолітнього як 500:3 000 або 1:6. І тоді за крадіжку, передбачену ч. 1 ст. 185 КК України, неповнолітньому можна призначити штраф у розмірі щонайбільше шістнадцять НМДГ.

Таким чином, запропонована вище відповідь на питання про те, які покарання та в яких межах можуть бути призначені 16-річному І., **не є єдиною можливою**. Відповідь могла б бути і такою: **штраф у розмірі (від одного) до шістнадцяти НМДГ, громадські роботи на строк від сорока до ста двадцяти годин, виправні роботи на строк від двох місяців до одного року, арешт на строк від п'ятнадцяти до сорока п'яти діб, позбавлення волі на строк від шести місяців до двох років, чотирьох місяців і двадцяти двох днів** (напівжирним курсивом позначені відмінності від відповіді, що наводилася вище). Але не варто забувати і про третій варіант, який можна було б отримати, застосувавши метод «простого» (а не пропорційного) збільшення (зменшення) меж покарання, і про який коротко було згадано при визначенні мінімальних розміру штрафу та строку громадських робіт.

Отже, на тестове завдання, подане на початку статті, можна надати неоднакові відповіді. І кожна з них має обґрунтування не гірше, ніж інші. При цьому кожна відповідь узгоджується з текстом КК України. Щоправда, в одних випадках йдеться лише про формальне (навіть механічне) узгодження, а в інших — про сутнісне, глибинне. Віддати перевагу варіанту відповіді, що отриманий на основі дотримання форми, простіше, але не завжди справедливо, а тому правильно. Обрати варіант відповіді, що враховує глибинне узгодження положень КК України між собою, — взяти на себе велику сміливість і відповідальність. У будь-якому випадку і при розв'язанні тестового завдання, і при призначенні судом покарання можна обрати тільки один варіант. І при виборі цього варіанта слід пам'ятати, що насправді приймається не рішення на користь одного або іншого «сухого» формулювання закону, а рішення для або проти людини.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Тестові* запитання для кваліфікаційного оцінювання кандидатів на посаду судді Касаційного кримінального суду [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://vkksu.gov.ua/userfiles/kks.pdf>
2. *Проект* Кримінального кодексу України (№ 1029 від 12 травня 1998 р.). Порівняльна таблиця до другого читання 19 травня 2000 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://static.rada.gov.ua/osmir/tables/05_2000/TABL10290Z02.html
3. *Про практику* застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх : постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 5 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04>
4. *Попрас В. О.* Штраф як вид покарання за кримінальним правом України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Віктор Олександрович Попрас ; Націон. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Харків, 2008. — 20 с.
5. *Українське кримінальне право.* Загальна частина : підруч. / П. С. Берзін, Т. А. Денисова, О. О. Дудоров [та ін.] ; за заг. ред. В. О. Навроцького. — Київ : Юрінком Інтер, 2013. — 712 с.
6. *Про внесення* змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4025-17/print1482836346700420>
7. *Навроцький В. О.* Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Вячеслав Олександрович Навроцький ; Націон. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Харків, 2000. — 35 с.
8. *Навроцький В. О.* Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. / В. О. Навроцький. — 2-ге вид. — Київ : Юрінком Інтер, 2009. — 512 с.
9. *Кузембаєв О. С.* Індекс БігМака у визначенні інфляційних процесів справедливості кримінальної відповідальності / О. С. Кузембаєв // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. — 2016. — № 8. — С. 148–154.
10. *Постанова* Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 1 жовтня 2015 р. № 5-154кц15 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c010/44eab5078686b080c2257ed9003d3544/\\$FILE/5-154%D0%BA%D1%8115.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c010/44eab5078686b080c2257ed9003d3544/$FILE/5-154%D0%BA%D1%8115.doc)

REFERENCES

1. Testovi zapytannia dlia kvalifikatsiinoho otsiniuvannia kandydativ na posadu suddi Kasatsiinoho kryminalnogo sudu [Test Questions for Qualification Estimation of Candidates for a Judges of Cassation Criminal Court]. Available at: <http://vkksu.gov.ua/userfiles/kks.pdf>
2. Proekt Kryminalnogo kodeksu Ukrainy (№ 1029 vid 12 travnya 1998 r.). Porivnialna tablytsia do druhoho chytannia 19 travnya 2000 r. [Draft of the Criminal code of Ukraine (№ 1029 of 12 May 1998). The comparative table to the second reading 19 May 2000]. Available at: http://static.rada.gov.ua/osmir/tables/05_2000/TABL10290Z02.html
3. Pro praktyku zastosuvannia sudamy Ukrainy zakonodavstva u spravakh pro zlochyny nepovnitnikh: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 16 kvitnia 2004 r. № 5 [About practice of application by courts of Ukraine of the legislation on cases of crimes of minors: the resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of April 16, 2004 № 5]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04>
4. Popras V. O. Shtraf yak vyd pokarannia za kryminalnym pravom Ukrainy [Penalty as a type of punishment on criminal law of Ukraine], Kharkiv, 2008, 20 p.
5. Ukrainske kryminalne pravo. Zahalna chastyna [Ukrainian general law. The general part], Kyiv: Iurinkom Inter, 2013, 712 p.
6. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo humanizatsii vidpovidalnosti za pravoporushennia u sferi hospodarskoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 15 lystopada 2011 r. № 4025-VI [About introduction of amendments to some acts of Ukraine concerning a humanization of responsibility for offenses in the sphere of economic activity: The law of Ukraine of November 15, 2011 № 4025-VI]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4025-17/print1482836346700420>
7. Navrotskyi V. O. Teoretychni problemy kryminalno-pravovoi kvalifikatsii [Theoretical problems of criminal and legal qualification], Kharkiv, 2000, 35 p.
8. Navrotskyi V. O. Osnovy kryminalno-pravovoi kvalifikatsii [Bases of criminal and legal qualification], Kyiv: Iurinkom Inter, 2009, 512 p.
9. Kuzembaiev O. S. Indeks BihMaka u vyznachenni inflatsiinnykh protsesiv spravedlyvosti kryminalnoi vidpovidalnosti [Big Mac index in definition of inflationary tendencies of justice of a criminal responsibility], *Visnyk Pivdennoho rehionalnogo tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 2016, no. 8, pp. 148–154.

10. Postanova Sudovoi palaty u kryminalnykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 1 zhovtnia 2015 r. № 5-154ks15 [The resolution of Trial chamber on criminal cases of the Supreme Court of Ukraine of October 1, 2015 № 5-154ks15]. Available at: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c/46598282c2257b4c0037c010/44eab5078686b080c2257ed9003d3544/\\$FILE/5154%D-0%BA%D1%8115.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c/46598282c2257b4c0037c010/44eab5078686b080c2257ed9003d3544/$FILE/5154%D-0%BA%D1%8115.doc)

Ободовський О. Про призначення покарання неповнолітнім (на прикладі призначення покарання за крадіжку без обтяжуючих ознак)

Анотація. У статті обґрунтовано відповідь на питання про призначення покарання неповнолітньому, який вчинив крадіжку без обтяжуючих ознак. Показано, що це питання може мати декілька різних відповідей, кожна з яких не суперечить тексту Кримінального кодексу України, а відповідає йому. Однак в одних випадках ця відповідність є формальною, а в інших – сутнісною. При цьому відповідність тексту КК України не завжди означає, що прийняте рішення є справедливим. На практиці можна обрати тільки одну з можливих відповідей. І таке рішення не має суперечити правам людини.

Ключові слова: неповнолітні, відповідність Кримінальному кодексу України, штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк.

Ободовский А. О назначении наказания несовершеннолетним (на примере назначения наказания за кражу без отягчающих признаков)

Аннотация. В статье обоснован ответ на вопрос о назначении наказания несовершеннолетнему, который совершил кражу без отягчающих признаков. Показано, что этот вопрос может иметь несколько разных ответов. Каждый из таких ответов не противоречит тексту Уголовного кодекса Украины, а соответствует ему. Однако в одних случаях это соответствие является формальным, а в других – существенным. При этом соответствие тексту УК Украины не всегда означает, что принятое решение является справедливым. На практике можно выбрать только один из возможных ответов. И такое решение не должно противоречить правам человека.

Ключевые слова: несовершеннолетние, соответствие Уголовному кодексу Украины, штраф, общественные работы, исправительные работы, арест, лишение свободы на определенный срок.

Obodovskiy O. On the Imposition of Punishment to the Under-Ages (on Example of Imposition of Punishment for Theft without Aggravating Circumstances)

Annotation. The article justifies the answer on the question about imposition of punishment to under-age, which committed the theft without aggravating circumstances. It is shown, that this question can have several different answers. Every of such answers doesn't contradict to the text of Criminal Code of Ukraine, corresponds with him. However in some cases this accordance is formal and in other cases is essential. Simultaneous the accordance to the text of Criminal Code of Ukraine doesn't always mean that arrived decision is equitable. In practice only one of the possible answers can be chosen. And such a decision doesn't to contrary the human rights.

Key words: under-ages, accordance to the text of Criminal Code of Ukraine, penalty, public works, correctional works, arrest, imprisonment for a definite period.